

HOLGER GZELLA (ed.):

*THEOLOGISCHES WÖRTERBUCH ZUM
ALTEN TESTAMENT IX: ARAMÄISCHES
WÖRTERBUCH*

(Stuttgart: Kohlhammer, 2016,
XXIV + 896 s[třpcov],
ISBN 978-3-17-013514-7)

Hneď na začiatku je treba povedať, že desaťročia trvajúci a všetkým biblistom veľmi dobre známy projekt *Teologického slovníka ku Starému zákonu* (ThWAT) bol úspešne dotiahnutý do konca. Príslovkové určenie „úspešne“ sa nevzťahuje iba na samotný fakt ukončenia tohto monumentálneho diela, ale predovšetkým na kvalitu záverečného zväzku.

Vydavateľstvo Kohlhammer už v osemdesiatych rokoch minulého storočia chcelo získať renomovaného aramaistu Klausa Beyera ako hlavného editora zväzku venujúceho sa jednotlivým lemmata biblickej aramejštiny. Keďže z pracovných dôvodov Beyer nemohol spomínanú ponuku prijať, hybernoval aj projekt *Aramejského slovníka*. Prvý zošit vyšiel až v roku 2001 pod taktovkou Inga Kottsiepera, známeho predovšetkým svojou prácou na Achiqarovi. Z rôznych praktických príčin sa ale práca na slovníku na obdobie približne desiatich rokov zastavila. Rozhodne je zaujímavé, že práca hlavného

editora sa svojím spôsobom vrátila k pôvodnému favoritovi (porov. „Vorwort“). Okrem toho, že sám Beyer pripravil príspevky k vybraným aramejským lemmata, sa hlavným editorom stal Holger Gzella, jeden z jeho najtalentovanejších žiakov pôsobiaci na univerzite v holandskom Leidene. Popri editorovi, ktorý sám spracoval množstvo aramejských lemmata, ručí za kvalitu IX. zväzku tím medzinárodne uznávaných odborníkov. Okrem už spomínaného Beyera stačí uviesť mená ako Steven Fassberg, Edward Lipiński, Herbert Niehr, či Eibert J. C. Tigchelaar.

Slovník pokrýva predovšetkým slovnú zásobu aramejských častí Starého zákona. Nejedná sa však iba o analýzu príslušných biblických miest, kde sa pojednávané lemmata nachádzajú. Tie sú predstavené v širokom kontexte aramejských prameňov siahajúcich od staroaramejských epigrafických pamiatok po aramejské texty v Qumráne, prípadne po neskoršie aramejské variety (ako napr. varieta Palmýry). Predstavenie každého lemma obsahuje etymologickú časť a časť venovanú gramatickým konštrukciám, v ktorých je dané lemma doložené. Pozornosť je venovaná tak verbálnym, ako aj nominálnym formám jednotlivých koreňov,

pričom sa dbá na rôzne kontexty (napr. právny, administratívny atď.) a spôsoby použitia. V prípade podstatných a prídavných mien je uvedená aj vokalizácia; ide však o rekonštruované znenie tzv. ríšskej či imperiálnej aramejčiny, ktoré sleduje najnovší stav aramaisťického bádania (porov. „Hinweise zur Benutzung“).

Precízna filologická analýza tak umožňuje aj adekvátnejšiu interpretáciu biblicko-aramejských textov. Ako vhodný príklad môže poslúžiť známe *Menetekel* z Dan 5,25. Spoluhláskový text je vokalizovaný tak, akoby sa jednalo o podstatné mená, a teda o rôzne váhy (mina, šekel a polovičná mina [v aram. texte plurál]), pričom však vo vysvetlení nápisu stoja slovesné formy (v dvoch prípadoch pasívne perfektum [Dan 5,27: „...bol si odvážený...“; Dan 5,28: „...rozdelené bolo tvoje kráľovstvo...“]). Táto skutočnosť a komparatívny aramejský materiál poukazujú na to, že sa v prípade Dan 5,25 namiesto nelogického zoradenia váh jedná o nominálnu vetu s pasívnymi participiami – síce ako *scriptio defectiva* – vzťahujúcu sa na kráľa, ktorá ohlasuje koniec jeho panstva: „(Bol si) zrátaný, odvážený a rozdelený“ (s. 817). Podobne sa aj v prípade problematickeho *phh* /pāhā/ „miestodržiteľ“ presne dbá

na jeho kontextualizáciu. Vo svetle mimobiblického aramejského materiálu sa tak dá pozorovať, že používanie daného pojmu je v biblickej aramejčine nepresné, keďže sa vzťahuje na satrapa Záriečia, miestodržiteľa provincie Jehud, aj na vyšších úradníkov bez bližšieho rozlíšenia (porov. s. 598).

Kritika zo strany používateľa slovníka môže vychádzať skôr z jeho konkrétnych záujmov. Napr. tak – aj teologicky – dôležité lemma ako *ʿīr* „byť bdely“ (ako podstatné meno „strážca“) by si zaslúžilo o niečo rozsiahlejšie predstavenie. Zvlášť v prípade qumránskych textov by si čitateľ želal aj krátky Fassbergov komentár, predovšetkým v prípade, keď považuje istú formuláciu z 1Q GenAp 2,1 za „zvlášť povšimnutiahodnú“ (s. 564). Takáto kritika ale vonkoncom neuменьšuje kvalitu recenzovaného diela. Treba povedať, že hlavný editor a autori museli mať na pamäti maximálny možný rozsah, ktorý vydavateľstvo nechcelo prekročiť. Zároveň sa chcelo vyhnúť prelínaniu s *Teologickým slovníkom ku qumránskym textom* (ThWQ).

Recenzované dielo je doplnené o špeciálne predstavenie titulov hodnotárov v biblickej aramejčine, ktoré však majú iránsku etymológiu (s. 823–826). Historický prehľad jednotlivých období

aramejštiny spolu s jej dôležitými písomnými pamiatkami (s. XVII–XXIV) a krátky náčrt aramejskej gramatiky z pohľadu historickej lingvistiky (s. 843–856) sú dkladom skvelej erudície editora na jednej strane a obrovskou pomocou pre používateľa slovníka na strane druhej. Praktickou pomôckou je aj aramejsko-nemecký a nemecko-aramejský glosár (s. 857–892).

Nepochybné sa jedná o dielo, ktoré každý s vážnym záujmom o štúdium aramejských textov musí konzultovať. Inými slovami je produktom poctivej filologickej práce editora a autorov, ale i *conditio sine qua non* budúcej práce ďalších filológov a biblistov.

Peter Juhás,
WWU Münster

MILOŠ LICHNER:

KONTEXTUÁLNY POHĽAD NA SVIATOSŤ
KRSTU V SERMONES SVÄTÉHO
AUGUSTÍNA

(Trnava: Dobrá kniha, 2015, 203 s.,
ISBN 978-80-7141-923-5)

Nikdo ze starovekých autorů se křtu nevěnoval tak systematicky a důkladně jako hipponský biskup Augustin. Jen stěží lze docenit

přínos jeho nauky pro pozdější, zvláště západní teologii. Rozličnými aspekty teologie *doctora gratiae* se dlouhodobě zabývá Miloš Lichner, v současnosti děkan Teologické fakulty Trnavské univerzity v Bratislavě. Každá práce věnovaná v českém a slovenském prostoru Augustinovi je hodna pozornosti a recenzovaná kniha není výjimkou, tím spíše, že Lichner nevyužívá patristické teologie pouze jako důkazního materiálu pro podporu dogmatickoteologických tezí, nýbrž studuje jednotlivá témata Augustinovy teologie s ohledem na okolnosti jejich vzniku, na charakter díla, v rámci něhož téma pojednává, a na původní posluchače, takže bohatství Augustinova slovníku a myšlení může plně zazářit (s. 168).

Úvodní kapitola knihy zdůvodňuje výběr tématu práce a popisuje metodu, s níž autor k Augustinově teologii křtu přistupuje. M. Lichner ke svému výkladu zvolil velmi vhodně metodu navrženou A. Trapěm vykládat Augustina Augustinem, kdy k vysvětlení jednotlivých míst využívá dalších míst z Augustinova díla (s. 23). V centru pozornosti se přitom ocitají biskupovy homiletické texty, které zachycují doposud poněkud opomíjenou část Augustinova působení a myšlení. Právě kázání odhalují mnohem více než

traktáty a polemické spisy pastorační a duchovní rozměr teologie, která chce vzdělávat běžné návštěvníky bohoslužeb, katolické křesťany (s. 18).

Kontext, v němž byly jednotlivé promluvy proneseny, dělí knihu na tři logické části. První se věnuje přípravě katechumenů na křest (kap. 2) a zbylé dvě polemice s donatisty (kap. 3) a pelagiány (kap. 4), v konfrontaci s nimiž se Augustinova teologie vyprofilovala. Právě tímto kontextuálním rozlišením se Lichnerova kniha liší od mnoha systematickoteologických příruček, takže autor může mnohem citlivěji zacházet s *intentio auctoris* a všimát si i témat, která by jinak zůstala nepovšimnuta. V kap. 2 se jedná zvláště o témata spojená s motivací uchazečů o křest, kdy se Augustin musel vyrovnat s běžnou antickou praxí odkladu křtu do dospělosti a často až na smrtelné lože, i s problematikou odpuštění hříchů spáchaných po křtu, kdy se autor věnuje především roli prosby za odpuštění obsažené v modlitbě Páně. Augustin tímto způsobem osvětluje svým posluchačům – kandidátům křtu a věřícím křesťanům –, že křest nepůsobí pouze odpuštění hříchů, ale je předpokladem a pramenem života v církvi, který umožňuje přinášet duchovní plody.

Podobně i část věnovaná protidonatistické polemice (kap. 3) nepomíjí zasazení diskuse o vysluhování křtu mezi katolíky a donatisty do širšího ekleziologického rámce, kdy M. Lichner především nastiňuje důsledky, které přinášela „episkopální ekleziologie donatistů“, na niž Augustin reagoval christocentrickým důrazem a ekleziologií pneumatologickou (s. 85–104). Teolog může při četbě dohlédnout i kořeny některých pozdějších i soudobých úvah spojených se křtem a docenit například význam Augustinova učení, že ten, kdo křtí, je pouhým služebníkem, ale skutečným křtitelem je Kristus, na základě jehož moci je křest účinný (zejm. s. 82).

Poslední velká část (kap. 4) pojednává o tématech spojených s protipelagiánskou polemikou, mezi něž patří zvláště otázka křtu dětí a stálé posvěcování života pokřtěného věřícího v církvi. Augustinova pozice právě v této oblasti je asi nejvíce zatížena předchozí africkou teologickou tradicí, která pohlížela na křest jako na *condicio sine qua non* spásy člověka a která v některých aspektech dovedla Augustina k formulacím, které mohou znít nejednomu dnešnímu teologovi stěží – pokud vůbec – stravitelné. I zde ovšem hraje ústřední úlohu Augustinova nauka o primátu milosti, která

se rozdává zdarma a má zásadní úlohu v ospravedlnění jak malých dětí, tak dospělých, jak to M. Lichner ilustruje na Augustinově užití Žl 118 (119) v *Enarrationes in Psalmos*. Autor přitom mj. představuje Augustinův pohled na nauku o milosti a ospravedlnění z nečekaného úhlu pohledu – totiž prizmatem modlitby věřícího, která „může pomôct pozmeniť chmúrnny pohľad na Augustinovu teológiu“, neboť i s ohledem na primát milosti Augustin zdůrazňuje účinnost modlitby věřícího, a tedy i aktivity z jeho strany (s. 153). Právě v tomto bodě čtenář může ocenit autora, který projevuje velkou citlivost k pastoračnímu kontextu Augustinovy teologie.

V dnešní době, kdy mnozí křesťané vnitřně bojují s rozostřeným pohledem na odupuštění hříchů a na jeho úlohu v běžném křesťanském zápase, zůstává Augustinova nauka o křtu v mnohém inspirativním a pevným referenčním bodem. Dnešní křesťanská a řeholní spiritualita přikládá křtu zásadní postavení, a i v tomto dnešním kontextu může Augustinovo pojetí stavící křesťanský život právě na křtu a jeho rozmanitých účincích zvláště zazářit. Vynikající zpracování Augustinova pojetí křtu z pera M. Lichnera, který je představuje dnešnímu poučenému čtenáři s vědomím, že Augus-

tin nebyl pouze teologem, ale také pastýřem duší (srov. s. 171), nelze než s radostí přivítat. Přínos knihy nemusí docenit pouze augustinologové, patrologové a teologové, ale všichni, jimž leží na srdci to též, co Augustinovi: spása duší. Augustinova teorie křtu, tak jak ji představuje M. Lichner, totiž není suchopárná, ale může představovat pramen schopný zavlažovat živou vodou celé pole života věřících křesťanů, služebníků církve i badatelů zajímajících se o život křesťanů v pozdní antice.

David Vopřada
KTF UK

MILOŠ SZABO:

VÝCHODNÍ KŘESŤANSKÉ CÍRKVE

(Karolinum: Praha, 2016, 222 s.,
ISBN 978-80-246-3362-6)

Monografie Miloše Szaba si klade za cíl podat českému čtenáři encyklopedickým způsobem přehled východních křesťanských církví jak s Římem sjednocených, tak i jejich nekatolických forem. V našem prostředí se této problematice dosud věnovala pouze publikace Františka Poláška *Východní křesťanské církve*, vydaná v Matici cyrilometodějské v Olomouci

v roce 2002, a z pohledu církví ortodoxních kniha nyní již emeritního metropolity Kryštofa *Pravoslavný svět: přehledné dějiny patriarchátů a místních církví*, kterou publikoval v Prešově roku 2000. Autor recenzované publikace se pokusil systematizovat tento přehled prismaticem *Kodexu kánonů východních církví* a pohledem unie.

Po stránce formální je monografie rozdělena do pěti kapitol, kterým předchází úvod, následuje jej závěr, seznam použitých zkratek a bibliografie rozdělená na prameny (či jejich sbírky) a odbornou literaturu. Monografie má celkem 222 stran, vlastní odborný text je dostatečně opatřen citacemi a poznámkovým aparátem.

Po stránce obsahové předkládá Miloš Szabo čtenáři nejprve vysvětlení pojmů (církve, obřad, církev *sui iuris*, ritus), tradic a různosti obřadů v křesťanství. Poté opouští tradiční rozdělení obdobných publikací podle pěti historicky doložených tradic, ze kterých pocházejí jednotlivé rity (alexandrijská, antiošská, arménská, chaldejská, byzantská) a jako své východisko volí kritérium unie, tedy přerušeno či obnoveného communia v jedné katolické církvi. Podle něho svoji práci člení do čtyř částí: východní syrské církve, předchalcedonské církve, pravo-

slavné církve, katolické východní církve a v nich popisuje vznik, historii, kulturu, obřad, spiritualitu, věrouku a právní řád jednotlivých církví, jejichž starobylost i specifika jsou součástí dědictví celé církve Kristovy a v konkrétních místních a dobových podmínkách mohou lépe odpovídat potřebám věřících (OE 5). Autor v tomto kontextu upozorňuje také na stále rozšířenější problematiku migrace a uprchlictví do Evropy a Severní Ameriky, již po delší dobu typickou pro východní křesťany z pro ně tradičních území (např. dnešní Sýrie či Iráku), která s sebou pro církevní komunity přináší i vážné nebezpečí, že jako církve v zemích s odlišnou kulturou budou pohlceny a zaniknou. Takto jsou nejvíce ohroženy původně severoirácké komunity chaldejské církve (s. 97–98), méně početná syrská katolická církev (s. 106–107) nebo maronité (s. 94–95). Na druhé straně nejživějšími z uváděných východních církví jsou syromalabarská (s. 99–100) a syromalankarská katolická církev v Indii (s. 107–109); obnovu prožívá i přes složitou ekonomickou a politickou situaci východní katolická církev na Ukrajině (s. 111–113).

O situaci českých východních byzantských křesťanů (zjednodušeně označovaných jako řeckokatolíci), pro které byl zřízen v roce

1996 apoštolský exarchát, autor pojednává při popisu ruténské katolické církve (s. 113–115), kde vysvětluje i toto začlenění. V této části (především protože se bezprostředně týká našeho území i historie) by snad bylo vhodné doplnit zmínku o násilném zásahu komunistického režimu v Československu proti řeckokatolíkům – tzv. Prešovský sobor (28. dubna 1950) i snahy o obnovu života tohoto církevního společenství v rámci tzv. pražského jara v roce 1968.

Hodnotíme-li recenzovanou publikaci, můžeme konstatovat, že dostupným způsobem prezentuje výsledky badatelské práce. Lze jí snad vytknout pouze místy příliš komplikovaný styl textu a také autorovo nezohlednění některé v našem jazykovém prostředí dostupné literatury: již zmiňované Poláškovy publikace (která přes různé nedostatky byla jakousi první vlaštovkou v prezentaci přehledů východních církví v českém prostředí), či staršího třisvazkového díla *Handbuch der Ostkirchenkunde* autorů Wilhelma Nyssena, Hanse-Joachima Schulze a Pula Wiertze, vydaného nakladatelstvím Patmos v Düsseldorfu v letech 1984–1997, jež je jakousi encyklopedií traktovaného tématu. V českém prostředí známou je také habilitační práce Cyrila Vasiľa

Patriarchálne cirkvi v Kódexe kánonov východných cirkví, obhájená autorem na CMTF UP v Olomouci a vydaná slovenským nakladatelstvím Dobrá kniha v roce 1999.

Publikaci vhodně doplňují dvě přílohy: nejprve autor shrnuje nejvyšší jurisdikci ve východních církvích a přehledným způsobem tak předkládá aktuální stav církví včetně kontaktů. Druhou přílohou jsou pak portréty současných nejvyšších představitelů jednotlivých východních církví, ukazující také jejich insignie a oděv.

Miloš Szabo se úspěšně pokusil spojit odborné zpracování problematiky i její popularizaci široké veřejnosti a tímto způsobem podal východisko a podnět k dalšímu studiu tématu. Shromáždil množství informací, dosud v českém prostředí nedostupných, které navíc verifikoval u jednotlivých východních církví a aktualizoval údaje uváděné ve starších příručkách. Publikace si tak může právem nárokovat označení encyklopedické monografie, stát se manuálem nejen pro ty, kteří se problematikou východních církví zabývají, ale také rozšířit pohled teologů, v našem prostředí formovaných především latinskou církevní tradicí. To je v kontextu dějin české a moravské církve, od svých počátků spjaté jak se západní, tak s východní formou křes-

fanství, velkým úkolem, odpovídajícím na koncilní výzvu (OE 6) o nutnosti lépe poznávat specifika východních církví a podporovat tak zachování jejich vlastního dědictví. Tento neskromný cíl – přispět k vzájemnému pochopení a nalézání cesty a společných, spojujících prvků nejen na rovině individuální, ale i komunitní – si autor vytyčil jako svůj úkol (s. 133) a můžeme konstatovat, že k jeho naplnění svou publikací velkou měrou přispívá. Doplňuje tak dílčím způsobem rozsáhlý v práci citovaný *Encyklopedický slovník křesťanského východu* Edwarda Farrugii, který pro české prostředí přeložili a doplnili badatelé katedry pastorální a spirituální teologie CMTF UP v Olomouci se svými spolupracovníky (Refugium, 2010). Pouze jako dovětek k současné situaci východních křesťanů v ČR obecně považujeme za důležité připomenout, že základním nástrojem pro rozšíření srdce a mentalit prostřednictvím poznání právních zvyklostí východních (v tomto případě katolických) církví by mělo být vydání překladu *Kodexu kánonů východních církví* (CCEO), promulgovaného Janem Pavlem II. již v roce 1990, který dosud v oficiální verzi v českém prostředí citelně chybí.

Monika Menke, CMTF UP

ZBIGNIEW KUBACKI SJ:

KOŚCIÓŁ, RELIGIE I ZBAWIENIE:

O JEDYNOŚCI I POWSZECHNOŚCI ZBAWCZEJ KOŚCIOŁA I ROLI ZBAWCZEJ RELIGII NIECHRZEŚCIJAŃSKICH

(Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016, s. 681, ISBN 978-83-277-1137-3)

Všetci vieme, že po Druhom vatikánskom koncile v spojitosti so šíriacim sa náboženským pluralizmom a, samozrejme, aj s veľmi rýchlym rozvojom teológie náboženstva musel jednoznačne, dokonca niekoľkokrát, zasahovať aj Učiteľský úrad Katolíckej cirkvi. V tomto zmysle je potrebné povedať, že jedným z veľmi dôležitých úradných dokumentov bola deklarácia *Dominus Jesus* z roku 2000, pričom hodno si všimnúť jej podtitul: *O jedinečnosti a všeobecnom spásanosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi*, lebo zástancovia pluralizmu v náuke Cirkvi začali spochybňovať jedinečnosť a všeobecnosť spásanosného posolania Ježiša Krista.

Zrejme to bol motív aj pre p. Kubackého, ktorý tejto problematike venoval svoju pozornosť v knihe *Jedynosc Jezusa Chrystusa. O jedynosci i powszechnosci zbawczej Jezusa Chrystusa w kontekście chrześcijańskich teologii religii – „Jedinecność Jezusa Krista: O jedinec-*

nosti a všeobecnom spásanosnom poslaní Ježiša Krista v kontexte kresťanských teológií náboženstiev“ (Warszawa: Wydawnictwo Rhetos, 2005). Ako naznačuje už sám titul, na spracovanie Deklarácie čakajú ešte problémy, ako je spásna jedinečnosť a všeobecnosť (katolicita) Cirkvi a spásanosná úloha nekresťanských náboženstiev. A týmto témam sa venuje autor v predstavovanej monografii.

Kniha má tri kapitoly, pričom prvá z nich má vyše dvesto strán. Jej obsah tvorí systematické a dôkladné spracovanie toho, akým spôsobom v dejinách, počínajúc apologétmi a končiac predkoncilovou teológiou dvadsiateho storočia, kresťanská teológia chápala a vnímala spásnu úlohu Cirkvi a aký bol vzťah Cirkvi k nekresťanským náboženstvám, s osobitným zohľadnením jej vzťahu k judaizmu.

Autor venuje pozornosť najprv dobe otcov, potom stredoveku, ďalej nasleduje novovek a učenie Cirkvi v devätnástom a dvadsiatom storočí až po Druhý vatikánsky koncil. Podstatu tejto kapitoly tvoria dva veľmi dôležité závery. Ponajprv je to správne chápanie a vysvetľovanie formuly „extra Ecclesiam nulla salus“, ktoré treba hľadať mimo jej literárneho ponímania, lebo jej správne chápanie

nachádzame až vo formule „sine Ecclesia nulla salus“. Druhým záverom tejto kapitoly je skutočnosť, že hoci nemôžeme vylúčiť možnosť spásy vyznávačov nekresťanských náboženstiev, musíme prijať fakt, že tieto náboženstvá, ako také, nikdy nemali vplyv na spásu ich vyznávačov. Toto presvedčenie sa začalo meniť už v dobe pred Druhým vatikánskym koncilom, aj keď ten bol vlastne prelomovým momentom.

Druhá kapitola knihy sa venuje problematike chápania jedinečnosti a všeobecnosti (katolicite) spásanosného poslania Cirkvi v súčasnej katolíckej teológii v období po Druhom vatikánskom koncile, ktorý Cirkev definoval ako „sviatosť, čiže znak a prostriedok dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudského pokolenia“ (LG 1), „Kristus totiž, vyzdvihnutý od zeme, všetkých pritiahol k sebe (porov. Jn 12, 32). Po svojom zmŕtvychvstaní (porov. Rim 6, 9) zoslal na učeníkov svojho živototvorného Ducha a skrze neho ustanovil Cirkev, svoje Telo, ako všeobecnú sviatosť spásy“ (LG 48).

Celá táto časť sa venuje rozboru náuky Koncilu, ako aj najdôležitejším dokumentom Učiteľského úradu Cirkvi, ktoré boli vydané po koncile. Autor s veľkou úctou a vážnosťou predstavuje rozličné

vysvetľovania a chápania koncilovej náuky prostredníctvom desiatich vybraných katolíckych teológov, z ktorých prvých päť sa zúčastnilo na Koncile v úlohe „expertov“. Ďalší piati sú autormi, ktorí sa vo svojej teológii zaoberali aj jedinečnosťou a všeobecnosťou spásenosného poslania Cirkvi. V zhrnutí tejto kapitoly, ktorá má vyše päťdesiat strán, autor poukazuje na správne chápanie spásenosnej úlohy Cirkvi pomocou kategórie „cieľovej príčiny“ a tiež upozorňuje na tajomstvo Eucharistie, ktorá je jedinečným miestom, kde sa všeobecná (katolícka) spásna úloha realizuje.

V tretej kapitole sa p. Kubacki venuje problematike správneho chápania spásnej úlohy nekresťanských náboženstiev v Božom pláne spásy. Treba povedať, že autor sa tu obmedzil jedine na katolícku teológiu. Preto, podobne ako v druhej kapitole, začína od rozboru náuky Druhého vatikánskeho koncilu a náuky Učiteľského úradu Cirkvi v pokoncilovej dobe. Až potom, po odmietnutí požiadavky pluralizmu ako nekatolíckej požiadavky, predstavuje teológiu desiatich vybraných katolíckych teológov, ktorí boli pripravení prijať aj z iných náboženstiev Boží vplyv v zmysle jedinečného Božieho zjavenia a Božej ponuky spásy.

Prví piati spomedzi nich predstavujú názor, že hoci nekresťanské náboženstvá majú nejakú úlohu v dosahovaní spásy ich vyznávačov, patria medzi náboženstvá len *de facto*. Tí ďalší piati tvoria skupinu katolíckych teológov, ktorí sa prikláňajú k presvedčeniu, že aj nekresťanské náboženstvá sú náboženstvami *de iure*. Kubacki sa s týmto názorom stotožňuje. V závere kapitoly, ktorá má takmer deväťdesiat strán, predstavuje otázky z takých oblastí, ako sú: náuka Svätého písma o iných náboženstvách, zjavenie a genéza náboženstiev, teológia milosti a teológia náboženstiev, ktoré jestvujú *de iure*, nemožnosť redukovať judaizmus a jedinečnosť kresťanstva. Celá monografia je ukončená stručným súhrnom o úlohe Cirkvi a nekresťanských náboženstiev v diele spásy.

Knihu Zbigniewa Kubackého môžeme označiť ako celostné a naozaj hlboké dielo, ktoré chce predstaviť teológiu náboženstva, ako ju vníma súčasný poľský teológ. Je samozrejmé, že v takom veľkom európskom národe, akým sú Poľiaci, sa môžeme stretnúť aj s viacerými prekladmi zahraničných autorov, ktorí píšu o tejto problematike. Ba treba povedať, že máme aj niekoľko kníh poľských teológov venujúcich sa tejto problematike. Kubackého kniha nie je

teda len opakovaním toho, čo už iní napísali, ale je celostným i syntetickým spracovaním podstatných problémov, ktoré sa týkajú správneho chápania jedinečnosti a všeobecnosti (katolicity) Cirkvi a dôležitosti úlohy nekresťanských náboženstiev v dosahovaní spásy. Môžeme povedať, že aj to je veľmi dôležitý krok v chápaní tejto problematiky, a to aj napriek tomu, že toto dielo treba chápať ako subjektívny pokus osobnej interpretácie.

Andrej Filipek SJ
TF TU

MAREK Šmíd:

APOŠTOLSKÝ NUNCIUS
V PRAZE: VÝZNAMNÝ FAKTOR
V ČESKOSLOVENSKO-VATIKÁNSKÝCH
VZTAZÍCH V LETECH 1920–1950

(Brno: Centrum pro studium
demokracie a kultury, 2015, 543 s.,
ISBN 9978-80-7325-362-2)

Budiž řečeno hned na počátku, že recenzovaná kniha je v řadě ohledů výjimečná. Postupem času jako bychom se smířili s tím, že k „velkým“ církevním dějinám českých zemí 20. století už vlastně nemáme říci co nového. Že možná můžeme posunout tu či onu

interpretaci, nepatrně zpřesnit poznání o nějaké konkrétnosti, ale že nic moc nového se již dozvědět nemůžeme. Řešením pak je většinou cesta mikrohistorická, která jde v mnoha aspektech do hloubky a v řadě dalších problematizuje „obecné“, „generální“ teorie a výklady.

Marek Šmíd ve své knize *Apoštolský nuncius v Praze* ukázal, že to ale není cesta jediná, resp. ukázal, jak nemoudrá byla rezignace na historický výzkum na celostátní úrovni. Ukázal, že i zde existují rozsáhlé, dosud neprobádané či málo probádané archivy, které poskytují řadu dosud neznámých informací, faktů, souvislostí pro poznání důležitého výseku církevních dějin naší země v první polovině 20. století. Jakkoli hlavní těžiště odborného zájmu knihy spočívá ve vztazích církve a státu, archivní zdroje otevírají zajímavé otázky ohledně vnitrocírkevního života, kondice diecézí, farností, řeholí apod.

Jako základní matrice pro strukturování výzkumné materie Šmídovi slouží postavy čtyř papežských (inter)nunciů – Clement Micara (nunciem v Československu 1920–1923), Francesco Mar-maggi (1923–1928), Pietro Ciriaci (1928–1934), Saverio Ritter (1935–1939, 1945–1950). Vedle obligátního úvodu a závěru, doplněného

o bohaté přílohy, které ve stylu klasika českého historiografického výzkumu církevních dějin začátku 20. století Pavla Marka přináší mj. přepisy podstatných pramených zdrojů, je kniha rozdělena na čtyři hlavní kapitoly: osobnost apoštolského nuncia a jeho první diplomatické kroky v Československu, činnost nunciů v Československu, apoštolská nunciatura a nunciovy absence z Prahy. Každá z kapitol, někdy i podkapitol, je (vedle dalších členění) fakticky vnitřně strukturována vždy podle jednotlivých nunciů. To autorovi umožnilo skutečně systematicky popsat snad každý významnější aspekt spojený s životem a působením papežských vyslanců v meziválečném a krátce i poválečném Československu. Na druhou stranu – jelikož právě tato důsledná systematická vede k občasnému opakování a problematickému provazování jednotlivých částí textu – čtenář může mít občas pocit, že se daná informace opakuje či jen obtížně navazuje na čtené jinde.

Přes tuto mírnou výtku si je autor recenze vědom, že by šlo jen obtížně strukturovat text vhodněji, když se M. Šmíd rozhodl pro všeobšahlou syntézu tohoto tématu. Dozvídáme se tak nejen o okolnostech počátku vatikánské mise v Československu po vzniku

republiky, o nástupech a ukončení mise všech nunciů, nejen o jejich jazykovém vybavení, politických a vnitrocírkevních ingerencích, o vytváření spojení, či naopak napětích s reprezentanty československého episkopátu, nejen o jejich úloze (a vnímání) ve velkých událostech typu Marmaggiho aféry, svatováclavského milénia či eucharistického kongresu, nejen o jejich postojích k ožehavé národnostní otázce či vlivu při rezignaci pražského arcibiskupa Františka Kordače, ale i o problémech působení nunciatury v budově pražského arcibiskupství a následné koupi a úpravě samostatného paláce, o personálním obsazení nunciatury, o každodenním (i finančním) chodu úřadu. V tomto ohledu se M. Šmíd ocitl nikoli svou vinou v obtížné situaci. Jelikož se tématu fungování nunciatury či některým dalším aspektům až dosud nedostalo zasloužené pozornosti, takže v této oblasti je nutné pro vyvození obecnějších závěrů být až detailně podrobný. Tento smysl pro detail pak občas může čtenáře až zahltnit. Syntetický charakter jiných částí se tak ocitá na obdobné úrovni s podrobnou studií.

Kniha pracuje s úctyhodným fundem nejenom primárních – v čemž spočívá její hlavní přednost –, ale i sekundárních zdrojů. Autor probádal nejen fondy

v českých archivech Ministerstva zahraničních věcí ČR, Kanceláře prezidenta republiky, Národního archivu apod., ale i v Rakouském státním archivu ve Vídni a především v Historickém vatikánském archivu v Římě. Nepomíjí snad žádný významný či méně významný zdroj – ať již v podobě edicí pramenů či dobových i sou-

časných historiografických pojednání o tématu.

Souhrnně lze knihu čtenářům jednoznačně doporučit – jde o poctivou historickou práci, kterou nebude moci pominout nikdo, kdo se vážně zabývá situací katolicismu v Československu nejen za tzv. První republiky.

Stanislav Balík
Katedra politologie FSS MU